

RESTRUCTURAREA CIRCUMSTANȚIALĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Coordonator științific: Prof. univ. dr. G. G. Neamțu

Candidată: drd. Melania Duma

CUPRINS & REZUMAT

CUPRINS

INTRODUCERE

CAPITOLUL 1 Metodologie

- 1.1. Introducere
- 1.2. Metode calitative. Formularea argumentului
- 1.3. Metode cantitative. Corpusul și chestionarul – mijloace de investigație
  - 1.3.1. Generalități. Colectarea datelor
  - 1.3.2. Participanții
  - 1.3.3. Chestionarul
- 1.4. Concluzii

CAPITOLUL 2 Fundal teoretic

- 2.1. Introducere
- 2.2. Note generale despre abordarea formală în sintaxă
- 2.3. Minimalismul chomskyan
- 2.4. Morfologia Distribuită
- 2.5. Abordări moderne mixte
- 2.6. Propunere teoretică
- 2.7. Concluzii

CAPITOLUL 3 Date descriptive. Analize preliminare

- 3.1. Introducere
- 3.2. Despre funcții sintactice și cadrul funcțional
- 3.3. Construcția ECO ce integrează predicția
- 3.4. Problema subiectului
- 3.5. Interacțiunea cadru funcțional – argument amalgamat
  - 3.5.1. Cadrele prepoziționale. Cadrele adverbiale
    - 3.5.1.1. Locuțiunile cu regim acuzativ
    - 3.5.1.2. Locuțiunile cu regim genitival
    - 3.5.1.3. Decât
  - 3.5.2. Cadrele conjuncționale
    - 3.5.2.1. Locuțiuni conjuncționale [+fin]
    - 3.5.2.2. Locuțiuni conjuncționale [-fin] + Adjectiv
    - 3.5.2.3. Locuțiuni conjuncționale [-fin]
    - 3.5.2.4. Decât+
- 3.6. Concluzii

CAPITOLUL 4 Circumstanțialele ECO în studii. Excurs bibliografic

- 4.1. Introducere
- 4.2. Obiective
- 4.3. Complementul de excepție și subordonata de excepție
  - 4.3.1. Descriere semantică (definiții și tipologie)
  - 4.3.2. Marcarea identității specifice
- 4.4. Complementul cumulativ și subordonata cumulativă
  - 4.4.1. Descrierea semantică (definiții și tipologie)
  - 4.4.2. Marcarea identității specifice
- 4.5. Complementul opozițional și subordonata opozițională
  - 4.5.1. Descriere semantică (definiții și tipologie)
  - 4.5.2. Marcarea identității specifice
- 4.6. Excurs bibliografic românesc în problematica ECO
- 4.7. Concluzii

CAPITOLUL 5 **Propunerea lucrării. Un nou tip de argument**

5.1. Introducere

5.2. Remarci inițiale

5.3. Obiective

5.4. Despre comparative

5.5. Circumstanțialele ECO. Argumente în favoarea unui proces derivativ unitar

5.5.1. Paralelismul structural și Multiple Spell-Out

5.5.1.1. Paralelismul structural

5.5.1.2. Multiple Spell-Out

5.5.2. Subordonare, relaționare, linearizare

5.5.2.1. Subordonare și mijloace de relaționare

5.5.2.2. Linearizare

5.5.3. Elipsa. Structura informației. Deplasarea

5.5.3.1. Elipsa

5.5.3.2. Propunere intermediară I

5.5.3.3. Structura informației

5.5.3.4. Deplasarea

5.5.3.5. Propunere intermediară II

5.5.4. O analiză a datelor cantitative

5.5.4.1. Analiza datelor din chestionar

5.5.4.2. Configurații cu verbe la SUPIN

5.5.4.3. Configurații cu SUBIECT PREVERBAL vs. SUBIECT POSTVERBAL

5.5.4.4. Configurații cu COMPLEMENTE INDIRECTE PREPOZIȚIONALE

5.5.4.5. Configurații cu CIRCUMSTANȚIALE PREPOZIȚIONALE

5.5.4.6. Configurații cu diferențe de DIATEZĂ

5.5.4.7. Configurații cu ADJECTIV

5.5.4.8. Configurații cu ADVERB

5.5.5. Argumente finale

5.5.5.1. Despre subiect, obiect direct și obiecte prepoziționale

5.5.5.2. Despre adverb

5.5.5.3. Despre adjectiv

5.5.5.4. Despre predicate și propoziții independente

5.6. Relevanța testelor Kruskal-Wallis

5.7. Studiul circumstanțialelor ECO. Implicații pentru cercetări ulterioare

5.8. Concluzii

CAPITOLUL 6 **Derivarea circumstanțialelor ECO**

6.1. Introducere

6.2. În afară că/În loc să

6.3. În afară de

6.4. În afara

6.5. Concluzii

CAPITOLUL 7 **Concluzii**

REZUMAT

Cuvinte cheie: elipsă, arhicategorii funcționale, trăsături criteriale, perferia stângă, asimetrie, Minimalism, Morfologie Distribuită

Lucrarea de față, **Restructurarea circumstanțială în limba română contemporană**, se ocupă de studiul circumstanțialelor exceptive, cumulative și opozitive (circumstanțialele ECO) în limba română contemporană, propunându-și studiul aprofundat al acestora din punctul de vedere al abordării generative de tip minimalist și al Morfologiei Distribuite. Scopul tezei este acela de a propune un model de analiză care să unifice derivarea tipurilor acestor circumstanțiale, cu precădere identificarea unui tipar de derivare comun pentru subtipurile GPrep (grup prepozițional) și GComp (grup complementizator).

Teza pe care lucrarea de față o apară cu argumente cantitative și calitative este: *Restructurarea circumstanțială în limba română contemporană reprezintă unul din fenomenele sintactice care demonstrează co-dependența momentului la care are loc un proces sintactic de mijloacele morfologice utilizate de sintaxă.*

Lucrarea care însumează 221 de pagini este alcătuită din 7 capitole și 2 anexe, al căror conținut va fi prezentat în rândurile următoare.

Capitolul 1, **Metodologie**, prezintă, pe de o parte, metodele calitative utilizate în elaborarea studiului, principiile, selectarea teoriilor și raționamentul, iar, pe de altă parte, metodele cantitative utilizate, selectarea și analiza datelor.

Din punct de vedere calitativ, lucrarea a investigat fenomenul circumstanțialelor ECO prin prisma mecanismelor sintactice generale ale gramaticii generative actuale, încercând să compenseze lipsa studiilor de specialitate în problematica ECO. Pentru a evidenția trăsăturile acestor structuri, au fost studiate comparativele, coordonarea, elipsa și deplasarea.

Din punct de vedere cantitativ, lucrarea a beneficiat de aportul unui corpus selectat din presă, precum și de rezultatele unui test de acceptabilitate și introspecție administrat celor 45 de participanți care au acceptat să ia parte la studiu. Participanții, împărțiți în trei grupe în funcție de vârstă, au fost selectați astfel încât să îndeplinească condiții de uniformizare la nivel de educație și distribuție de gen. Testul, constând în 120 de enunțuri ECO, a solicitat participanților să atribuie fiecărui enunț o valoare de la 1-5 distribuite pe o scară Lickert. Rezultatele au fost apoi grupate și s-a calculat media grupei pentru fiecare enunț vizat. Mediile au fost utilizate pentru a oferi consistență argumentului teoretic și au fost utilizate selectiv în cadrul testului non-parametric Kruskal-Wallis pentru a stabili zonele gramaticale în care se constată o diferență statistic semnificativă, toate acestea în vederea sugerării a noi direcții de studiu în această problematică. Pentru aceasta s-a utilizat programul SPSS.

În concluzie, metodologia îmbină motivațiile de ordin teoretic cu aspecte confirmate de uzul lingvistic. Prin realizarea unui astfel de demers, se dorește, pe de o parte, sublinierea rolului pe care îl joacă datele utilizate în formularea unui argument, iar, pe de altă parte, delimitarea clară a cadrului conceptual care a fost luat drept fundal. Astfel, problematica circumstanțialelor ECO rămâne și este formulată sub forma unui subiect deschis, astfel încât cercetările ulterioare să aducă argumente suplimentare prin prisma altor baze de date sau fundamente teoretice.

Capitolul 2, **Fundalul teoretic**, prezintă principiile, conceptele și implicațiile celor două direcții actuale din Generativism, Minimalismul (teoria fazelor) și Morfologia Distribuită, în vederea configurării unui tipar derivativ pentru circumstanțialele ECO. În realizarea prezentării, s-a ținut cont și de abordările care iau în calcul aspecte ale acestor două direcții, însă se opresc asupra trăsăturilor discursivo-semantice interpretabile (abordarea criterială a lui Rizzi), asupra modului de asocierea al nodurilor terminale cu suportul fonetic (abordarea Multiple Spell-Out a lui Uriagereka), asupra raportului asimetric (Axioma de Corespondență Lineară (engl. LCA) a lui Kayne), asupra condițiilor de realizare a unei derivări corecte (abordarea Crash-Proof Syntax/Sintaxa fără Eșec Derivativ a lui Frampton&Gutmann) și asupra inserării diferențiate a elementelor lexicale vs. a elementelor funcționale (abordarea „syntacticon” a lui Emonds).

Studiul acestor abordări a condus la evidențierea faptului că, pentru a explica sintaxa circumstanțialelor ECO, trebuie păstrate mecanismele de licențiere, identificare și verificare, precum și o derivare de tip etapizat care să țină cont de natura lexicală vs. funcțională a elementelor utilizate.

În concluzie, studiul circumstanțialelor ECO evidențiază necesitatea unei abordări plurale din punct de vedere teoretic. Complexitatea fenomenelor subiacente scoate în evidență faptul că argumentele teoretice ale direcțiilor actuale pot fi reunite într-un demers convergent. Mai mult, având în vedere că studiile prezentate în acest capitol vizează limba engleză cu precădere sau iau în considerare exemple din acest idiom, este extrem de interesant cum stipulațiile lor își găsesc aplicabilitate pentru limba română.

Capitolul 3, **Date descriptive. Analize preliminare**, identifică cadrele funcționale (i.e. totalitatea elementelor de tip subordonator ce introduc grupurile sintactice cu rol ECO), funcțiile sintactice integrate de restructurarea ECO și variația acestora din urmă sub raport morfologic. Capitolul este unul descriptiv cu scop tipologic, organizat după principii de tip (neo)structuralist. Prin identificarea tipurilor de circumstanțiale și a modului acestora de materializare sunt schițate coordonatele definitorii ale raportului ECO.

Astfel, sunt identificate circumstanțialele ECO realizate prin:

- în afară că/în loc să/pe lângă că + mod finit
- în afară de/în loc de + mod non-finit (supin/infinitiv)
- în afară de/în loc de + GDeterminator (Acuzativ)

- în afara/în locul + GDeterminator (Genitiv)
- decât + GDeterminator (Nominativ)
- decât + orice grup sintactic

În concluzie, capitolul oferă o schiță a elementelor ce vor fi analizate pentru a surprinde caracteristicile tiparului derivativ al circumstanțialelor ECO: natura elementului de subordonare, natura grupului integrat drept complement al centrului funcțional, natura proceselor sintactice subiacente.

Capitolul 4, **Excurs bibliografic**, reprezintă o abordare critică a studiilor dedicate problematicii ECO pentru limba română. Întrucât studiile sunt de factură (neo)structuralistă în majoritatea lor, bibliografia reușește să ofere o descriere a fenomenului, dar și a limitelor explicative întâlnite de cercetători.

Departate de a fi o problemă rezolvată, circumstanțialele ECO sunt discutate pe câteva linii de forță: natura morfologică a elementelor *în afară de/că/-a; în loc să/de/-ul; pe lângă că/pe lângă*, prezența sau absența unui antecedent structural al circumstanțialului, natura elementului comun și rolul acestuia în restructurare. Informațiile demonstrează că restructurarea circumstanțială nu este privită holistic, că nu se iau în calcul toate tipurile și că multe concluzii rămân la statutul de axiome. La toate acestea, se adaugă și numărul limitat de exemple la care se apelează în studiile de până acum, precum și lipsa unui studiu al uzului curent al acestor circumstanțiale.

În concluzie, capitolul identifică observațiile și concluziile la care s-a ajuns până în acest moment, subliniind însă și motivația limitelor explicative. Luând în calcul limitările de până acum, lucrarea își propune să ofere un argument care să permită depășirea lor și să integreze tipurile ECO organic.

Capitolul 5, **Propunerea lucrării. Un nou tip de argument**, oferă soluția propusă de lucrarea de față în privința sugerării unui proces derivativ comun pentru GPrep/grupurile prepoziționale și GComp/grupurile complementizatoare. Pentru a identifica un parcurs argumentativ coerent, acest capitol dezbate următoarele puncte:

- similitudinea dintre modul de funcționare a comparativelor și a circumstanțialelor ECO, evidențiind limitările legate de derivarea diferită a GPrep și a GComp;

- existența a două stadii de tip enunțiativ care să respecte două cerințe: paralelism structural, paralelism semantic la nivelul regentului;
- similitudinea raportului ECO cu raportul de coordonare;
- modul de instituire a relației c-comandă asimetrică și elementele care concură la realizarea acesteia: momentul declanșării elipsei, inserarea târzie a elementului funcțional, trăsăturile criteriale ce atrag variabila sau domeniul variabilei de tip ECO;
- relevanța ratelor de acceptabilitate a diverselor structuri ECO pentru confirmarea sau infirmarea predicțiilor și a ipotezelor teoretice;
- propunerea unei ipoteze de cercetare viitoare: identificarea mecanismului de activare a trăsăturilor formale în cazul unei structuri de bază subspecificate.

Datele empirice au arătat că în exemplele ce vizează circumstanțialele ECO există o relație de echivalență în ceea ce privește structurile concretizate drept grupuri prepoziționale sau adverbiale. Echivalența este perfectă din punct de vedere semantic. Din punct de vedere sintactic, echivalența e însă mascată de diferența morfologică a nodurilor ce dau specificitate grupurilor, anume prepoziție sau complementizator. Identificarea unei derivări comune ale acestor două subtipuri a trebuit să țină cont de explicarea echivalenței semantice prin găsirea unei căi de a explica diferența morfologică evidentă.

În primul rând, la nivel de premisă, comparativele sunt structurile cele mai apropiate structural, de circumstanțialele ECO, întrucât și în cazul comparativelor se discută diferența dintre grupurile comparative prepoziționale și complementizatoare. Din acest punct de vedere, exegeza consideră că în cazul grupurilor prepoziționale, acestea sunt Unificate/Merged direct regentei gata formate, pe când în cazul grupurilor conjuncționale, acestea sunt Unificate/Merged în structura de bază. În cazul ambelor subtipuri, se consideră că paralelismul structural este un principiu activ și că elipsa funcționează atât în derivarea grupurilor prepoziționale, cât și a grupurilor complementizatoare. Problema este că dacă se acceptă aceste două idei, rezultă un paradox: existența elipsei, însă imposibilitatea de a explica mecanismele sale de licențiere, pe de o parte, iar, pe de altă parte, considerarea că grupul prepozițional este unificat post-ciclic, ceea ce implică absența elipsei.

În al doilea rând, o altă premisă o constituie concluziile legate de studiul coordonării, în speță identificarea unui grup coordonator structurat după regulile X-Barat, unde există o asimetrie între cei doi conjuncți, o asimetrie structurală, nu logică.

În al treilea rând, o ultimă premisă o constituie ideea că pentru a explica secvențial derivările sintactice, trebuie realizată o analiză care să ia în calcul fazele chomskyene. O fază reprezintă, în accepțiunea actuală a mișcării Generative, unitatea enunțiativ/propozițională care este locusul fenomenelor sintactice din sintaxa restrânsă sau manifestă. O fază este un circuit închis Numerație-Sintaxă-Spell-Out-FL/FF. După ce o fază își proiectează un centru de fază și un specificator ce vor constitui marginea/periferia stângă a fazei, această periferie va atrage, din cadrul fazei, elementele ce vor fi active în cadrul următorului ciclu derivativ, deci în cadrul fazei superioare. Odată ce elementele implicate în computația următoarei faze au fost atrase în periferia stângă, elementele care nu au fost deplasate și care constituie complementul fazei vor constitui porțiunea din enunț asupra căreia nu se mai pot face modificări. Am considerat, astfel, că identificarea unui traseu derivativ pe coordonatele acestei abordări curente are putere explicativă suficientă pentru a explica divergențele de până acum în privința circumstanțialelor ECO.

Am constatat astfel că elipsa are capacitatea de a acționa la două niveluri de reprezentare, pre- și post-Spell-Out. În primul caz, rezultatul va fi un grup prepozițional, pe când în al doilea caz, rezultatul va fi un grup complementizator.

Însă identificarea celor două tipuri de elipsă ce pot fi active nu este un argument suficient dacă nu este corelat cu distribuția complementară a nodurilor funcționale Prep/Comp/Det din cadrul locuțiunilor de tip ECO. Alternanța acestor trei valori se pliază pe ideea că acestea provin dintr-o arhicategorie funcțională inițială a cărei trei valori distincte sunt stabilite în urma proceselor sintactice. În sprijinul acestei idei s-au adus următoarele observații adiacente:

- posibilitatea de a insera o incidentă în interiorul așa-ziselor locuțiuni ECO;
- faptul că elementul *de* funcționează ca marcator default al grupului determinant/nant din motive de caz;
- faptul că elementul *de* nu face corp comun cu verbul la modul supin;
- faptul că alternanța *de* vs. *-a/-ul* reprezintă o actualizare diferită a valorii de caz, acuzativ, respectiv genitiv.

Prin prisma acestor observații, am stabilit că locuțiunile ECO își actualizează valoarea nodului funcțional final în sintaxă în urma atragerii elementului ce funcționează drept complement linear. O trăsătură formală esențială în marcarea variabilei ECO este trăsătura criterială [Kon], Kontrast.

Astfel, punând în legătură, ideea de elipsă și aceea a unui proces sintactic dinamic, am constatat că structurile ECO pornesc inițial în mod uniform de la două structuri propoziționale. În cadrul acestora, elementul care intră în raport ECO cu corelativul său fie este trimis spre periferia stângă a fazei, de unde operatorul ECO îl atrage pentru verificare de trăsături, caz în care rezultatul va fi un grup prepozițional, fie întregul domeniu ce include elementul ECO este atras de operatorul corespondent, de unde rezultatul va fi un grup complementizator.

În cadrul grupurilor prepoziționale, complementul fazei din care a fost extras elementul ECO este trimis spre Spell-Out, spre non-pronunție, fiind vorba de o elipsă constitutivă.

În cadrul grupurilor complementizatoare, elipsa este opțională, acționează post-Spell-Out, este un fapt stilistic, nu constitutiv, ce poate fi aplicat în grupurile complementizatoare care selectează un verb la mod non-finit, rezultatele fiind structuri sintactice cu complementizatorul *de* și grupuri adjectivale sau grupuri adverbiale.

În conturarea acestui argument au fost luate în calcul ratele de acceptabilitate a grupelor de participanți (3 grupe a câte 15 participanți) care au completat chestionarul de 120 de propoziții. Pentru probarea intuițiilor teoretice am utilizat media de acceptabilitate/grup a unui anumit tip de enunț, precum și rezultatul testului Kruskal-Wallis. Din punct de vedere statistic, s-au observat diferențe statistic semnificative între grupele 1 vs. 2 și 1 vs. 3, în cazurile în care elementul atras de operatorul ECO reprezintă complementul unui grup prepozițional.

Una din sugestiile de cercetare ulterioară, ținând cont de toate datele cumulat, este existența unei deplasări mixte, argumentală și non-argumentală.

În concluzie, capitolul propune următorul tipar de integrare a derivării unitare a tipurilor ECO:

- necesitatea configurării unui tipar derivativ în faze relativizate de proprietățile interfețelor;
- apelul la ideea unei arhicategorii funcționale pentru categoriile Prep/Comp/Det;
- existența unui nivel de reprezentare subspecificat gramatical din punctul de vedere al elementelor funcționale;
- actualizarea valorilor Prep/Comp/Det în funcție de prezența sau absența variabilei în periferia stângă, precum și de trimiterea spre Non-Pronunție a complementului fazei ce integrează inițial variabila.

Capitolul 6, **Derivarea circumstanțialelor ECO**, oferă o prezentare detaliată a modului de generare a tipurilor circumstanțialelor ECO, cu exemple pentru configurațiile introduse de. Prin aceste exemple se scot în evidență trăsăturile tiparului derivativ unificat al circumstanțialelor ECO.

Unificarea/Merge va atrage cu sine două posibilități:

- Fie operatorul va atrage domeniul sintactic în care se găsește variabila
- Fie operatorul va atrage doar variabila în sine

Dacă operatorul va atrage domeniul în care se găsește variabila, circumstanțialul rezultat va fi materializat drept GComp. Dacă operatorul va atrage doar variabila, circumstanțialul va fi materializat drept GPrep.

Pentru ca operatorul să atragă variabila, iar rezultatul să fie un GPrep e nevoie ca:

- Variabila să se deplaseze spre periferia stângă a fazei
- Elipsa să acționeze asupra acestui complement al fazei rămas în urma deplasării, înainte de momentul Spell-Out.

a. $[\alpha_1 \dots \beta_{2_{Kon}}] [\alpha_1 \dots \beta_1]$

b. Inserează elementul [Kon] și deplasează omologul/variabila în Spec,Kon

c. $[_{Spec}\beta_{2_i} [OP_{Kon} [\beta_{2_i} \dots [\alpha_1 \dots t_{\beta_2}]]]]$

Pentru ca operatorul să atragă domeniul variabilei, iar rezultatul să fie un GComp e nevoie ca:

- Variabila să nu se deplaseze spre periferia stângă a fazei
- Elipsa să acționeze doar după Spell-Out (dar limitat, ca fapt stilistic)

a. $[\alpha_1 \dots \beta_{2_{Kon}}] [\alpha_1 \dots \beta_1]$

b. Inserează elementul [Kon] și deplasează domeniul

În concluzie, capitolul oferă exemplificări punctuale ale fiecărui tip ECO, prin reprezentări în arbore și derivări complete de la nivelul Numerației la nivelul structurii finale.

Capitolul 7, **Concluzii**, prezintă concis cele trei aspecte majore pe care se bazează argumentul propus, ideea existenței unei arhicategorii funcționale pentru Prep/Comp/Det în limba română, ideea efectuării elipsei la nivele de reprezentare sintactică diferită, ideea

desfășurării derivărilor sintactice în etape care combină proprietățile fazelor chomskyene cu proprietățile etapelor derivative ale lui Kayne.